

REKOMENDACIJOS

Briuselis, Bukareštas, Dublinas, Greifsvaldas,
Utrechtas, Viena, Vilnius
2017 m. gruodis

Finansuojama Europos Sąjungos Teisingumo programos lėšomis

1. Bendrosios rekomendacijos

- Suėmimas turėtų būti išimtinė, kraštutinė priemonė. Dėl šios priežasties **suėmimo, kaip prevencijos priemonės**, taikymo strategijos yra **probleminės**. Prevenciniai tikslai nedera su nekaltumo prezumpcija, nes, keliant tokius tikslus, įtariamas laikomas jau nustatytu faktu. Būtina nepamiršti, kad platus prevencinių tikslų interpretavimas ir taikymas prasilenktų ir su su *ultima ratio* principu ir gali pernešyti padidinti asmenų, kuriems skiriamas suėmimas, skaičių.
- Pastebėta, kad **suėmimo pagrindai** ir juos pagrindžiančios aplinkybės praktikoje pagal poreikį neretai interpretuojamos lanksčiai ir netgi tam tikrais atvejais vieni pagrindai pakeičiami kitais, kuriuos pagrįsti atrodo lengviau. Be to, sprendimai faktiškai kartais remiasi ir **neatskleidžiamais neteisinais motyvais**, kaip antai, išankstinio nubaudymo motyvu (t. y. siekiu, kad įtariamasis patirtų įkalinimą). Tokios praktikos kelia didelę grėsmę *ultima ratio* principui. Žinodami, kiek praktikos yra inertiškos ir adaptyvios, nemanome, kad reikšmingo pagerėjimo galima pasiekti direktyvomis ar teisiniais pakeitimais. Tam būtinos tolesnės **pastangos kelti prokurorų ir teisėjų kvalifikaciją, taip pat ugdant jaunos teisininkus**, pabrėžiant EŽTK 5 ir 6 straipsnyje įtvirtintų principų svarbą. Atsižvelgiant į praktiką, mokymuose reikėtų nagrinėti pasitaikančias užslėptas motyvacijas, tinkamo proporcingumo principo įgyvendinimo klausimus ir skirti dėmesio konkrečių suėmimo pagrindų (rizikų) faktiniam vertinimui.
- Kai kurioms įtariamųjų grupėms didesnė suėmimo rizika kyla dėl jų nesaugių socialinių gyvenimo sąlygų. **Baudžiamoji teisė negali išspręsti socialinių problemų, tačiau reikėtų stengtis jų nepagilinti.**
- Būtina skatinti nuolatinę ir visapusišką **socialinės politikos, migracijos politikos ir baudžiamosios politikos sąveikos refleksijas.**
- Kardomųjų priemonių taikymo procese ypatingai svarbūs yra **prokurorai**. Panašu, jog neretai jie linkę nerizikuoti ir rinktis „saugiausią“ sprendimą – prašyti skirti suėmimą. Dėl to siekis **sumažinti suėmimo taikymą** gali būti sėkmingas tik tada, jei prokurorai sutiks šiuo atžvilgiu prisiimti daugiau rizikos ir patys labiau apribos savo pasirinkimus daryti „saugų ėjimą“ kreipiantis suėmimo. Rekomenduotina atlikti palyginamąjį prokurorų vaidmens tyrimą.
- Tose valstybėse, kurių teisinėje kultūroje **teisėjų ir prokurorų ryšis ypač glaudus**, suėmimas skiriamas dažniau. **Praktikams** rekomenduojama **reguliariai reflektuoti apie savo vaidmenis ir tarpusavio santykių pobūdį.**

- Sprendimų kokybę ir pasirinkimų galimybes didele dalimi lemia esamos **informacijos**, ypač apie įtariamą asmenybę ir socialines jo gyvenimo sąlygas, **apimtis ir kokybė**. Teigiamų pokyčių šiuo atžvilgiu leistų pasiekti (**išorinių socialinio darbo tarnybų** (pvz., probacijos, teisinės pagalbos tarnybų) **pagalba**. Taip pat **galbūt būtų naudinga pateikti informaciją apie atitinkamas pagalbos priemones, taikytinas po (sąlyginio) paleidimo**. Net jei ši informacija dar nėra surinkta iki pirmojo sprendimo, ji gali būti labai naudinga sprendimus peržiūrint. Nacionaliniu lygmeniu būtų naudinga **įvertinti**, ar tokio pobūdžio pagalba **būtų naudinga siekiant dar labiau sumažinti suėmimo atvejų** ir jei taip, kaip ją padaryti prieinamą ir efektyvią. Išteklių klausimas neturėtų būti pagrindinis nepaisant to, kad šio pobūdžio pagalbos sąnaudų ignoruoti negalima.
- Itin svarbu užtrinti **ankstyvą ir aktyvų advokatų dalyvavimą procese**. Advokatų vaidmuo ypač svarbus surenkant **informaciją apie įtariamąjį ir inicijuojant su laisvės atėmimu nesusijusių švelnesnių kardomųjų priemonių taikymą**. Tam, kad užtikrintų veiksmingą savo klientų atstovavimą, advokatai turi būti gerai pasiruošę ir aktyvūs. Siekiant įvykdyti šiuos reikalavimus, būtina **kuo anksčiau sudaryti galimybes advokatams susipažinti su tyrimo medžiaga** ir išspręsti su tuo susijusias **praktines problemas**.
- Šiame tyrime atstovaujamosiose valstybėse pastebėjome, kad švelnesnių nei suėmimas kardomųjų priemonių taikymo tradicijos labai skiriasi. Neretai **švelnesnės priemonės taikomos nenoriai** ir suėmimas skiriamas tais atvejais, kai būtų galima skirti kitokią kardomąją priemonę. Kita vertus, tais atvejais, kai būtų pagrįsta netaikyti jokių kardomųjų priemonių, kartais linkstama taikyti švelnesnes nei suėmimas kardomasias priemones. Šiuo požiūriu vis dar būtina siekti pažangos. Prie to galėtų prisidėti **moksliniai tyrimai ir išsamių statistinių duomenų kaupimas**. Tai padėtų atskleisti esamą praktiką ir **pagrįsti** būtinybę **pokyčiams** bei sustiprintų praktikų pasitikėjimą švelnesnėmis nei suėmimas kardomosiomis priemonėmis.
- Kai kurioms **įtariamųjų grupėms** ypač **sunku parinkti tinkamas su suėmimu nesusijusias kardomasias priemones**. Tai dažniausiai pasakytina apie užsienio piliečius, kurie neturi socialinių ryšių ne tik su šalimi, kurioje vyksta procesas, bet ir su savo gimtąja šalimi. **Šioms grupėms būtina sudaryti daugiau galimybių išvengti suėmimo**. Aiškinantis, kaip tai būtų galima padaryti, kokie sprendimai būtų tinkami, būtų galima patyrinti galimybes socialinio darbo srityje.
- **Sprendimų taikyti suėmimą peržiūros praktiką**, daugelio respondentų nuomone, **būtina tobulinti**. Nepaisant to, sprendimų peržiūra (kontrolė) laikoma veiksminga priemone, kuri pasitarnauja bent jau sutrumpinant suėmimo trukmę, paspartinant procesą ir sudarant visoms suinteresuotoms šalims galimybę disku-

tuoti – o galbūt ir susitarti dėl švelnesnių kardomųjų priemonių. **Dėl to rekomenduojama, kad sprendimų peržiūra būtų atliekama kuo anksčiau, o visos suinteresuotos šalys galėtų kuo geriau pasinaudoti peržiūros teikiamomis galimybėmis.**

- Kai kurių valstybių **advokatai** neretai **nelinę teikti apeliacinių skundų** dėl taktinių ir laiko sumetimų. Tai kelia grėsmę, kad įtariamųjų **teisės nebus deramai užtikrintos**. Dėl teisinių sistemų skirtumų bendro šios problemos sprendimo pasiūlyti negalime, tačiau rekomenduodama nacionaliniu lygiu įsivertinti, kokių iniciatyvų ir pokyčių galėtų reikėti šioje srityje.
- Kai kurie teisėjai ir prokurorai **su suėmimu nesusijusias kardomasias priemones užsienio valstybių pilietybę turintiems įtariamiesiems** (taip pat ir kitų ES valstybių narių piliečiams) **nenoriai skiria dėl nepakankamo pasitikėjimo** bendradarbiavimu arba atitinkamai kitomis teisinėmis sistemomis. Aki-vaizdu, jog ir toliau būtina sudaryti praktikams galimybes susitikti su kitų valstybių kolegomis, **keistis žiniomis, vieniems iš kitų ir kartu mokytis bei siekti kartu dirbti remiantis visiems bendrais standartais**. Iš patirties žinant, kaip sunku įtikinti praktikus dalyvauti tokiuose renginiuose, svarbu investuoti į šį bendradarbiavimą ir užtikrinti **praktikams** jų vadovų bei žmogiškųjų išteklių departamentų **palaikymą** (pvz., užtikrinant vertimo žodžiu paslaugas; ieškant administracinių sprendimų darbo krūvio ir laiko spaudimo problemoms tinkamai spręsti, t.t.).
- Daugeliui baudžiamosios teisės praktikų vis dar nežinoma apie **Europos teisminės priežiūros orderį** (ESO). Tai reiktų spręsti **nacionalinio ir Europos lygmens** mokymais ir seminarais. Kol kas nėra beveik jokios informacijos apie vos kelis ESO taikymo atvejus, kurie pasitaikė ES valstybėse narėse. Reikia tikėtis, kad ateityje apie šiuos atvejus atsiras daugiau informacijos, kad būtų galima mokytis iš praktinių pavyzdžių ir juos įtraukti į mokymus.
- Europos teisminės priežiūros orderiu retai naudojamosi ne tik dėl nepakankamų žinių, bet ir dėl **jo taikymui būtinų struktūrų trūkumo** daugelyje valstybių. Tai gali būti susiję ir su būtino (spartaus) tarpvalstybinio bendradarbiavimo bei tinkamų (praktiškų) švelnesnių kardomųjų priemonių trūkumu. Šioms struktūroms sustiprinti būtinos nacionalinės ir bendros pastangos.
- Priimant sprendimus būtina **privalomai vertinti** esamas **su laisvės atėmimu nesusijusias kardomasias priemones** ir tai, kaip jos derėtų atskirais atvejais. Nutartis skirti suėmimą ir **atsisakyti taikyti švelnesnes priemones** turi būti

įmanoma tik tais atvejais, kai galima **tiksliai paaiškinti ir argumentuoti**, kodėl kitos priemonės nėra pakankamos.

- Dėl suėmimo skyrimo praktikos teisėjai ir prokurorai neretai jaučia **visuomenės ir žiniasklaidos spaudimą**. Nors iš esmės to neįmanoma išvengti, visuomenę ir žiniasklaidą reikėtų **reguliariai informuoti apie teisės viršenybės ir pagrindinius teisinius principus**, susijusius su suėmimo ir kitų kardomųjų priemonių taikymu. **Politikai** neturėtų kelti **jokių abejonių dėl griežto šių principų laikymosi** ir turėtų atremti bet kokį spaudimą, kai dėl to abejojama. Ne mažiau svarbu atitinkamai sustiprinti prokurorus ir teisėjus.
- Suėmimo skyrimo, kitų kardomųjų priemonių taikymo bei jų poveikio klausimu **būtina rinkti ir analizuoti daugiau ir geresnės kokybės duomenų**. Viena vertus, informacija turi būti prieinama teisėjams, kad būtų galima stebėti tolesnę atskirų atvejų eigą (pvz., ar paleistas įtariamasis nevengia dalyvauti procese). Kita vertus, turi būti galimybė apibendrintus duomenis naudoti vertinimo tikslais bei jų pagrindu formuoti įrodymais grįstas strategijas ir siūlyti reikiamus pakeitimus.

2. Rekomendacijos Lietuvai

- Tiek instituciniu, tiek akademinu lygmeniu skleidžiant suėmimo kaip kraštutinės priemonės idėją, taip pat stiprinant supratimą apie aukštą šiuolaikinio tarptautinio bendradarbiavimo efektyvumo lygį, galima tikėtis dar labiau sustiprinti tendenciją suėmimą taikyti tik kraštutiniais atvejais.
- Rekomenduojame praktikoje vertinant riziką, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo teisingumo, taikyti aukštus standartus jos pagrindimui, atsižvelgiant į tai, kad sėkmingai pasislėpti nuo teisingumo ES erdvėje įtariamajam yra labai sudėtinga ir tiek finansiniai, tiek emociniai besislapstančiojo kaštai yra labai dideli.
- Rekomenduojame praktikoje vertinant riziką, kad įtariamasis gali daryti naujų nusikaltimų, taikyti aukštus standartus jos pagrindimui, deramai įvertinant jo anksčiau padarytų pažeidimų pobūdį ir ypač laiko trukmę nuo jų padarymo.
- Rekomenduojame teisę skirti švelniausias kardomasias priemones (išskyrus dokumentų paėmimą) palikti tik prokurorams ir teisėjams. Taip pat rekomenduojame kritiškai vertinti ir kruopščiai kontroliuoti švelniausių kardomųjų priemonių taikymo tikslingumą, kad būtų išvengta bereikalingo įtariamųjų teisių varžymo.
- Rekomenduojame apsvarstyti, kiek su sąžiningo proceso principu dera praktika reikalauti, kad užstato davėjas pasirašytų sutikimą, kad užstato pinigai galėtų būti naudojami išieškant baudą.
- Rekomenduojame apsvarstyti galimybę įteisinti sąlyginį suėmimą, t.y. galimybę suėmimą skirti su sąlyga, kad sumokėjus nustatytą užstato sumą, įtariamasis būtų iš karto paleistas iš suėmimo.
- Rekomenduojame kritiškai vertinti namų arešto taikymo tikslingumą.
- Siūlome apsvarstyti tokius baudžiamojo proceso įstatymo pakeitimus, kurie leistų pakartotinį apeliacinį skundą dėl suėmimo taikymo, jeigu byloje paaiškėja naujų aplinkybių.

DETOUR partneriai

Projekto koordinatorius

 <p>INSTITUT FÜR RECHTS- UND KRIMINALSOZIOLOGIE INSTITUTE FOR THE SOCIOLOGY OF LAW AND CRIMINOLOGY IRKS</p>	Teisinės ir kriminologinės sociologijos institutas, Viena: Dr. Walter Hammerschick, Veronika Reidinger (Austrija)
---	---

Mokslinis koordinatorius

	Ernst-Moritz-Arndt universitetas, Greifswaldas / Laisvasis Berlyno universitetas, Berlynas: Prof. Dr. Christine Morgenstern, Eva Tanz (Vokietija)
---	---

Partneriai:

	Rumunijos Socialinio darbo mokyklų asociacija / Bukarešto universiteto Sociologijos ir socialinio darbo fakultetas, Bukareštas: Prof. Dr. Ioan Durnescu, Dr. Gabriel Oancea (Rumunija)
	Lietuvos teisės institutas, Vilnius: Dr. Skirmantas Bikelis, Virgilijus Pajaujis (Lietuva)
	Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie / Institut National de Criminalistique et de Criminologie (NICC/INCC), Briuselis: Dr. Eric Maes, Dr. Alexia Jonckheere, Magali Deblock (Belgija)
	Dublino Trejybės koledžas: Prof. Mary Rogan, David Perry (Airija)
	Utrechto universitetas: Prof. Dr. Miranda Boone, Dr. Pauline Jacobs, Dr. J.M.W. Lindeman (Nyderlandai)

Daugiau duomenų apie mūsų projektą ir projekto ataskaitas rasite www.irks.at/detour

© Detour Partners, 2017 m. gruodžio mėn.